

FAKAMA'ALA'ALA TUKU ATU MEI HE PANGIKE LANGA FAKALAKALAKA 'O TONGA (TDB)

KO E HOPO 'A E PANGIKE 'OKU TE'EKI AI KE 'OSI

Ko e hoko atu: Ko e hoko atu 'i he hopo ko 'eni 'e faile 'e Tatafu Moeaki, Pangike Pule, Katalina Tohi pea mo Tevita Motulalo 'a 'enau taukapo ka kuo pau ke nau fuofua totongi 'a e fakamole fakalao 'a e TDB, CEO 'Emeline Tuita pea moe Sea' Penisimani Vea (kau Talatalaaki), fekau'aki mo 'enau kole ke tuku ki he tafa'aki 'a e tu'utu'uni 'a e Fakamaau ka e fakahū 'enau taukapo. 'E hoko atu leva 'a e ongo faha'i ki he hopo kakato 'o ui 'enau ngaahi fakamo'oni. 'Oku tukupa 'a e kau Talatalaaki' ke kumi 'e nau totonu kakato 'i he hopo.

KO E FAKAIKIKI 'ENI

Makatu'unga 'i he ngaahi ongoongo kehekehe kuo tuku ki tu'a fekau'aki pea mo e tu'utu'uni 'a e Tu'i Fakamaau Lahi', Lord Bishop KC, 'i he 'aho 27 'o Sanuali 2025, kuo kole 'e he kau kasitoma ki TDB ke fakama'ala'ala ange 'a e tu'utu'uni kakato.

1. Makatu'unga

Ko e tu'utu'uni ko 'eni, 'oku felave'i ia mo e taha 'o e hopo 'e ua 'oku kei hokohoko atu 'i he Fakamaau'anga. Ko e hopo koe ni 'i he vaha'a 'o e TDB, CEO 'Emeline Tuita moe Sea Penisimani Vea (kau Talatalaaki) pea mo Tatafu Moeaki, Pangike Pule, Katalina Tohi, Tevita Motulalo, Kalino Latu (kau Faka'iloa). Ne te'eki ai ke tufa 'a e tohi 'eke ko 'eni ia Kalino Latu pea 'ikai ha 'ane kaunga ki he tu'utu'uni ko 'eni.

2. Tonounou 'a Tatafu Moeaki, Pangike Pule mo Katalina Tohi ke faile ha 'a nau taukapo

Na'e fakahu ki he Fakamaau'anga Lahi 'a e 'eke 'a e kau Talatalaaki 'i he 'aho 13 'o 'Aokosi 2024 'o 'eke 'a e maumau ofi ki he \$25 miliona 'i hono tukuaki'i:

(a) Na'e fakaha ta'efakalao 'e Tatafu Moeaki mo e Pangike Pule ki he mitia 'a e fakamatala fekau'aki pea mo e kau talatalaaki 'a ia 'oku tapu'l 'e he kupou 19 'o e Lao 'o e Pangike Pule 'a ia 'oku malava ke tautea ki he ngaue popula 'ikai laka hake he ta'u e 4 pe ko e mo'ua pa'anga 'o 'ikai laka hake he \$20,000.

(e) Ki hono tufaki e fakamatala loi 'o fakatupu ai e maumau ki he ongoongo 'o e kau Talatalaaki.

3. Na'e 'ikai ke faile pe tufa ha taukapo 'a Tatafu Moeaki, Pangike Pule, Katalina Tohi, 'i loto e 'aho e 28 'oku fiema'u he lao, pea tu'utu'uni ai e Tu'i Fakamaau Lahi 'i he 'aho 23 'o Sepitema 2024 ke nau totongi 'a e pa'anga ofi ki he 25 miliona ki he kau Talatalaaki.

4. Kole 'a Tatafu Moeaki, Pangike Pule, Katalina Tohi, mo Tevita Motulalo ke tuku ki tafa'aki 'a e tu'utu'uni 'a e Tu'i Fakamaau Lahi ka e 'oange ha faingamalie ke faile ha taukapo

Na'e kole 'e Tatafu Moeaki, Pangike Pule, Katalina tohi mo Tevita Motulalo ki he Tu'i Fakamaau Lahi ke tuku ki tafa'aki 'a ene tu'utu'uni 'o e 'aho 23 'o Sepitema 2024 ke 'oange hanau faingamalie ke

fakahu ha'anau taukapo. Ko e ngaahi 'uhinga 'eni ne nau 'omai fekau'aki mo e tonounou ke faile ha nau taukapo 'i loto he 'aho 'e 28:

- (a) Tatafu Moeaki: *"Na'e femo'uekina ia 'i he teuteu 'a e hopo CV 24/24 mo e 32/24"*
- (b) Pangike Pule: *"Na'e hola e taimi ia meia tekinautolu"*
- (c) Katalina Tohi: *"Na'e 'ikai ke ne ma'u ha loea pea na'e tatali ke sio pe koe ha 'a e me'a 'a Tatafu Moeaki mo e Pangike Pule 'e fai"*

5. Tevita Motulalo

Na'e pehe 'e Tevita Motulalo na'e 'osi faile 'e ne taukapo 'i loto he 'aho e 28, ka na'e 'ikai ma'u 'ene taukapo 'i he faile 'a e Fakamaau'anga' 'i he taimi ne fai ai 'a e tu'utu'uni 'o e 'aho 23 'o Sepitema 2024. Na'e toki tufa pe 'ene taukapo ki he kau Talatalaaki kuo 'osi fai e tu'utu'uni 'a e Tu'i Fakamaau Lahi.

Na'e me'a 'a e Tu'i Fakamaau Lahi 'o pehe *"'oku fakaloloma he 'oku 'i ai 'a e ngaahi taimi 'oku mole ai e ngaahi pepa 'oku faile ange' tupu mei he tu'unga lolotonga 'o e 'Ofisi 'o e Failesisita"*

6. Fakafepaki'i 'e he TDB e Kole 'a e kau Faka'iloa

Na'e fakafepaki'i 'e he kau Talatalaaki 'a e kole 'a e kau Faka'iloa 'o nau pehe:

- (a) Na'e 'ikai ha 'uhinga lelei 'a e kau Faka'iloa 'i he 'e nau toonounou 'o 'ikai faile ha nau taukapo 'i loto 'i he fiema'u 'a e lao
- (b) 'Oku 'ikai ke 'i ai ha taukapo lelei 'a e kau Faka'iloa ki he 'eke 'a e kau Talatalaaki'

7. Tu'utu'uni 'a e Fakamaau'anga

Tukukehe pe 'a Tevita Motulalo, na'e pehe 'e he Tu'i Fakamaau Lahi na'e 'ikai ha 'uhinga lelei 'a Tatafu Moeaki, Pangike Pule pea mo Katalina Tohi ki he tonounou 'o 'ikai faile ha nau taukapo 'i loto 'i he 'aho 'e 28 mei hono tufa atu 'a e 'eke 'a e kau Talatalaaki kiate kinautolu.

Na'e fakamamafa'i 'e he Tu'i Fakamaau Lahi 'a e mahu'inga 'a hono muimui'i 'a e lao 'a e Fakamaau'anga, pea koe ngaahi 'uhinga na'e 'omai 'e Tatafu Moeaki, Pangike Pule pea mo Katalina Tohi' na'e ta'efe'unga.

Ka, ko e 'uhi ko e matu'aki mahu'inga 'a e kaveinga e hopo ni ki he kakai 'o e fonua' pea 'e 'ikai ha maumau ki he kau Talatalaki ka fai kakato 'a e hopo ni', ne hanga leva 'e he Tu'i Fakamaau Lahi 'o tuku ki tafa'aki 'a 'ene tu'utu'uni ko ia 'i he 'aho 23 'o Sepitema 2024 ka e hoko atu e hopo ki he hopo kakato pea ui e ngaahi fakamo'oni'.

8. Tu'utu'uni fekau'aki pea mo e Fakamole 'a e kau Talatalaaki

Ko e tuku ki tafa'aki 'a e tu'utu'uni pea faka'ataa ke fakahoko kakato 'a e hopo', 'e makatu'unga ia 'i ha 'uluaki totongi 'e Tatafu Moeaki, Pangike Pule pea mo Katalina Tohi 'a e fakamole ki he ngaue fakalao 'a e kau Talatalaaki felave'i pea moe ngaahi ngaue fakalao kotoa fekau'aki pea mo e kole 'a e kau Faka'iloa ke tuku ki tafa'aki 'a e tu'utu'uni 'a e Fakamaau.

END